

Ailelerin Görme Yetersizliği Olan Çocuklarına Yönelik Gelecek Kaygıları¹

Fatih YAZICI² Betül OKCU³ Mustafa SÖZBİLİR⁴

Geliş Tarihi: 13.11.2014 Kabul Tarihi: 13.03.2015

Öz

Bu çalışma, görme yetersizliği yaşayan çocuğa sahip ailelerin çocuklarının geleceğine yönelik kaygı ve beklentilerini belirlemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek sürdürülmüş, bu yaklaşıma paralel olarak durum çalışması yöntemlerinden bütüncül çoklu durum çalışması kullanılmıştır. Erzurum ilinde yaşayan ve doğuştan görmeyen çocuğa sahip olan üç aile araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturacak ailelerin seçiminde gönüllülük esası temel alınmıştır. Veriler görüşme tekniği kullanılarak yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar kodlanmış, benzer kodlar bir araya getirilerek kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çocuklarının geleceğine yönelik olarak çevre, eğitim ve istihdam gibi temel konularda önemli kaygılara sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca ailelerin bu konularda devletten ve toplumdan bazı beklentileri olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, ailelerin rahatsızlık duydukları durumları ve yaşadıkları kaygıları en aza indirebilmek için yapılması gerekenler irdelenmiş ve çeşitli öneriler ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Görme yetersizliği; aile; kaygı.

¹ Bu çalışma XI. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Sorumlu Yazar, Âşık Yaşar Reyhani Ortaokulu Palandöken/Erzurum, fatyaz@mynet.com

³ Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, betulokchu83@gmail.com

⁴ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, K.K. Eğitim Fakültesi, Kimya Eğitimi ABD, sozbilir@atauni.edu.tr

---

Parents' Anxiety For Their Visually Impaired Children's Future

---

Submitted by 13.11.2014 Accepted by 13.03.2015

Abstract

The purpose of this study was to determine parents' anxiety and expectation who have visually impaired child for their children' future. The study was carried out in qualitative nature through holistic multiple case study method. Participants of the study consisted of three parents with congenitally blind child living in Erzurum. The participating parents were selected on the basis of voluntary participation. Data were collected through a semi-structured interview protocol. The data obtained from the interviews were analyzed by content analysis. Participants' responses to interview questions were coded, categorized and themes were reached. The findings revealed that parents' anxieties for children's future were gathered under environment, education, employment themes and also parents have some expectations from the officials and the society. Finally, suggestions were made in order to reduce families concerns and sources of their anxieties.

Key Words: Visual impairment; parents; anxiety.

Giriş

Göz, çevredeki toplam bilginin çok büyük bir kısmını elde eden önemli bir duyu organıdır. Çevreden edinilen bilgilerin % 80-85'i görme duyusu kullanılarak elde edilir (Cavkaytar ve Diken, 2012). Görme sayesinde çevredeki her şey kolaylıkla algılanır rahatça hareket edilir ve tehlikelerden kolaylıkla kaçınılır. Görme kaybı sonucunda oluşan görme yetersizliği, bireylerin görme duyusunun sağladığı bu avantajlardan gerektiği şekilde yararlanmasını engeller. Görme engeli, çocukluktan itibaren bilişsel ve sosyal gelişimin gerilemesine neden olabilen, öğrenme becerilerinin kazanımını ve kişilerin aktivitelerini etkileyerek kişisel yeteneklerin gelişimini güçleştiren bir engeldir (Bailey ve Wning, 1994). Görme yetersizliği yaşayan bu tür bireyler; öz bakım becerileri, bağımsız yaşam becerileri ve sosyal yaşamı başta olmak üzere hayatının tüm alanlarında bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun sonucunda kişi fiziksel dünyadan giderek uzaklaşmakta ve yalnızlaşmaktadır. Bu duysal, sosyal ve fiziksel izolasyon da kişide uyum sorunları ve kaygıyı beraberinde getirmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2012; Mishra, 2013). Kaygı; gerçek ya da hayali durumlarla ilgili duyulan endişe ya da aşırı korkudur. Başka bir deyişle, belirsiz sonuçlara sahip bilinmeyen durumlara yönelik duyulan endişedir (Huberty, 2007). Kaygı, korkunun ve endişenin ileri derecesi olarak tanımlanır ve strese karşı gösterilen en yaygın tepkilerden biri olarak kabul edilir.

Çeşitli nedenlerden ötürü görme kaybına uğramış olan bireylerin akran etkileşimleri, çevreyle iletişimleri ve dolayısıyla yaşam süreçleri sürekli bir endişe ve kaygı içerir. Eniola'ya (2007) göre görme yetersizliği yaşayan bireyler genellikle görme sorunları ve bu sorunların getirdiği problemlerle başa çıkmanın yollarını arama endişesine sahiptir. Bu nedenle bu tür bireylere ailesi, dostları, akrabaları ve bir bütün olarak toplum tarafından sosyal destek verilmesi gerekir. (Bhagotra, Sharama ve Raina, 2008).

Devlet ve birçok sivil toplum kuruluşu, görme yetersizliği olan çocukların sosyal uyumlarını kolaylaştırmak ve karşılaştıkları birçok sorunu çözmek için çeşitli girişimlerde bulunmasına rağmen, rekabetin ve karmaşıklığın söz konusu olduğu dünya, bireylere oldukça stresli ve kaygılı bir yaşam sunmaktadır. Göz dışındaki sağlam olan diğer duyu organları ile kişiler, kendi hedeflerine ulaşmada engel haline gelen birçok uyum problemleri ile karşı karşıya kalmaktadır ve bu durum onların daha fazla kaygı duymasına neden olmaktadır. Görme yetersizliği yaşayan kişilerin her şeye rağmen toplumla birlikte yaşamak zorunda olması gerçeği onların psikolojik süreçleri üzerinde ciddi etkiye sahiptir (Mishra, 2013).

Salleh ve Zainal (2010) çalışmalarında çoğu pasif ve genellikle çevrelerindeki insanlar ile etkileşim zorlukları olan öğrencileri topluma kazandırmak amacıyla görme yetersizliği olan öğrencilerin sosyal davranışlarını tartışmışlardır. Yapılan incelemeler sonucunda görme problemleri olan öğrencilerin çevrelerinden sosyal bir izolasyonu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaya paralel olarak Celeste ve Grum (2010) tarafından yapılan bir çalışmada da, Slovenya’da okul öncesi çağında görme yetersizliği yaşayan bireylerin sosyal etkileşimleri incelenmiş, elde edilen bulgulara göre görme yetersizliği olan çocukların sosyal etkileşim becerilerinde eksiklikler olduğu görülmüştür.

Bolat, Doğangün, Yavuz, Demir ve Kayaalp’in (2011) yaptıkları çalışmada ise görme yetersizliği olan bireylerin normal bireylere göre kaygı düzeyleri karşılaştırılmış ve doğuştan göremeyen ergenlerin, gören ergenlerle karşılaştırıldığında, depresyon düzeyleri ve benlik kavramı özelliklerinin benzer olduğu, kaygı düzeylerinin ise daha yüksek olduğunu görülmüştür.

Yukarıda değinilen bu çalışmalara göre bireylerde bulunan görme yetersizliği ister doğuştan olsun isterse sonradan meydana gelsin, bireylerin kişisel ve sosyal yaşamı başta olmak üzere tüm yaşantısı üzerinde ciddi sıkıntılar ve aksaklıklar ortaya çıkarmaktadır. Birey üzerinde bu denli etkileri bulunan görme yetersizliğinin, bireyin de üyesi olup yapısı ve işleyişi üzerinde ciddi etkilere sahip olduğu ailesi üzerinde de olumsuz durumlar oluşturacağı yadsınamaz bir gerçektir. Yetersizlik yaşayan bir çocuğa sahip olma nedeniyle yaşanan duygusal zorluklar, çocuğun yetersizliğine yönelik bilgi eksikliği, çocuktaki davranış ve sağlık sorunları, çocuğun tedavi ve eğitimi konusunda yaşanan sıkıntılar, daha fazla zaman, emek ve paraya ihtiyaç duyulması ve çevre ile ilişkilerde yaşanan güçlükler aile hayatında çok önemli sıkıntılar doğurmaktadır (Dalbay, 2009; Demarle ve Le Roux, 2001; Dobson, Middleton ve Beardsworth, 1998; Mısır, 2012). Çocuğun yetersizliğe sahip olması, aile içinde yoğun bir üzüntü yaşanmasına, bu aşırı üzüntü de ailede kaygı, stres, depresyon, suçluluk duygusu ve hayattan beklentide azalma gibi durumları beraberinde getirmektedir (Cin ve Kılıç, 2012; Fıfıloğlu ve Fıfıloğlu, 1997; Gallagher, Beckman ve Cross, 1983; Işıkhani, 2005; Küçükler, 1997; Park ve Turnbull, 2002). Normal bir çocuk beklentisi varken yetersizliği olan bir çocuk sahibi olmak aileyi şok, inkâr etme, kızgınlık, öfke, utanma, reddetme, kaygı duyma ve çare arama gibi durumlarla karşı karşıya bırakmakta ve ailenin tüm beklentilerini alt üst etmektedir (Özdoğan, 2000; Seligman, 1989; Varol, 2005; Yıldırım Doğru ve Arslan, 2008). Ailenin yaşadığı bu durum, çocukla kurulan iletişimde de

problemlere neden olmakta, çocuğun kişilik gelişimi ve uyumunu derinden etkilemektedir (Bakırcıoğlu, 2002; Kulaksızoğlu, 2003; Markham, 1998; Yavuzer, 1994).

Yapılan araştırmalarda, yetersizlik yaşayan çocuğa sahip anne-babaların stres, izolasyon ve depresyon riskinin, yetersizliği olmayan çocuğa sahip anne-babalara göre daha yoğun olduğu görülmüş ve yetersizliği olan çocuğa yönelik verilen desteğin anne-babayı da kapsamı gerektiği önerilmiştir (Bower, 2001; Coşkun, 2010). Yine Coşkun ve Akkaş (2009) tarafından yapılan çalışmada ise yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin sürekli kaygıları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, yetersizlik yaşayan çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal destek düzeyi ile sürekli kaygı düzeyleri arasında ters ilişkinin var olduğu görülmüştür. Ayrıca, annelerin eğitim ve aile gelir düzeylerinin yükselmesiyle sürekli kaygı düzeylerinin düştüğü, buna karşın algıladıkları sosyal destek düzeyinde artış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Dalbay (2009) da yetersizliği olan birey yakınlarının gelir düzeylerinin, yetersizliği olan bireylere yönelik uygulanan sosyal politikalara dair memnuniyet ve beklentilerini yakından etkilediğini ortaya çıkarmış, gelir düzeyindeki düşüklüğün insanları karamsarlığa ittiğini belirtmiştir. Çalışmada ayrıca, orta gelir düzeyine sahip yetersizliği olan birey yakınlarında düşük düzeydekilere oranla hoşgörülü toplum beklentisinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulguya paralel olarak Park ve Turnbull (2002), yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesi üzerinde yoksulluğun etkisini araştırmışlar ve yetersizlik yaşayan çocuğa sahip ailelerin, yetersizliği olmayan çocuğa sahip ailelere oranla sağlık, üretkenlik, fiziksel çevre, duygusal ferahlık ve aile iletişimi gibi konularda yoksulluktan daha fazla etkilendiğini ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca Burcu (2005) tarafından yapılan çalışmada da, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerinin sosyo-ekonomik düzeylerinin, bu çocukların geleceklerine ilişkin düşünceleri üzerindeki etkisi incelenmiş ve araştırma sonucunda üst sosyo-ekonomik düzeyde aileye sahip görme yetersizliği olan öğrencilerin geleceğe ilişkin umutsuzluk içeren herhangi bir düşünceye sahip olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocukları geleceğe ilişkin endişeli bir umut beslemekte iken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarında ise düşük oranda sergilense de geleceğe ilişkin olumsuz düşünceler bulunduğu ortaya çıkarılmıştır.

Görüldüğü üzere çocukların sahip olduğu yetersizlik sonucunda yaşamış oldukları olumsuzluklar, aileleri üzerinde de derin izler bırakmaktadır. Çocuğun yetersizliği en başta

aile içindeki iletişimi etkilediğinden, ailenin çocuğu ile kurduğu olumsuz iletişim çocuğun var olan yetersizliğinin getirmiş olduğu olumsuzluklara ek olarak, çocuğun gelişim sürecine de zarar vermekte ve bu durum çocuğun sahip olduğu yetersizlikle başa çıkabilmesini daha da güçleştirmektedir. Buradan yola çıkılarak yetersizliği olan çocukların yetersizliğini aşabilmeleri için yapılacak çalışmaların daha verimli olabilmesi adına bu tür çalışmaların kapsamı genişletilerek ailelerini de kapsamaya gerekmektedir. Bunun için ailelerin yaşadıkları sıkıntılar ve çocuklarına yönelik kaygıları nedenleri ile birlikte belirlenmeli ve bu konuda yaşanan aksaklıkların giderilmesine yönelik yapılacak çalışmalar ailelerin beklentileri de dikkate alınarak tartışılmalıdır. Bu ihtiyaçtan yola çıkılarak çalışmada görme yetersizliği yaşayan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının geleceğine yönelik kaygı ve beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Creswell, 2007). Yin'e (2003) göre ise durum çalışması, güncel bir olgunun doğal ortamında, özellikle de olgu ve ortamı birbirinden ayıran kesin sınırlar olmadığı durumda, birden fazla veri kaynağıyla ampirik olarak incelenmesidir. Yin (2003) durum çalışmalarını; bütüncül tekli durum çalışması, iç içe geçmiş tekli durum çalışması, bütüncül çoklu durum çalışması, iç içe geçmiş çoklu durum çalışması olmak üzere dört türe ayırmaktadır. Bu araştırma, durum çalışması türlerinden bütüncül çoklu durum çalışmasıdır. Bütüncül çoklu durum çalışmasında birden fazla bütüncül durum vardır ve her bir durum kendi içinde bir bütün olarak ele alınır, böylece konu farklı bakış açılarından açıklanmaya çalışılır, daha sonra karşılaştırmalar yapılır (Creswell, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2011; Yin, 2003).

Çalışma Grubu

Bu çalışmaya, Erzurum Yakutiye Görme Engelliler İlkokulu ve Ortaokulunda öğrenim gören öğrencilerden ailesi Erzurum şehir merkezinde ikamet eden üç aileden toplam 5 kişi gönüllülük esasına göre katılmışlardır. Çalışmada her aile ile ayrı ayrı görüşülmüş olup, birinci ailede anne, baba ve annesine ile aynı anda görüşülmüştür. Çalışmaya katılan aileler ve görme yetersizliği olan çocukları hakkındaki betimsel bilgiler Tablo1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ailelerin Demografik Özellikleri

	Görüşülen kişi	Eğitim Düzeyi	Meslek	Gelir Durumu	Çocuk Sayısı	Yetersizliği olan çocuk sayısı
Aile1	Anne, Baba, Anneanne	Anne: İlkokul Baba: Üniversite	Anne: Ev hanımı Baba: İşsiz	Çocuk bakım ücreti (asgari ücret)	3	1 (hiç görmeyen) (3. Sınıf)
Aile2	Baba	Anne: Okuryazar Baba: Lise	Anne: Ev hanımı Baba: Memur	1500-2000 TL arası	5	1 (hiç görmeyen) (6.sınıf)
Aile3	Baba	Anne: Ortaokul Baba: Üniversite	Anne: Ev hanımı Baba: Müdür (özel şirket)	3000 TL üzeri	1	1 (hiç görmeyen ve otistik) (5.sınıf)

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amacına bağlı olarak veri toplama aşamasında ailelerin kaygı durumlarını ve beklentilerini belirlemek için, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan veri toplama araçlarından biri olan görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme tekniğinin kullanılma amacı, konu ile ilgili derinlemesine bilgi elde edebilmek için bireylerin iç dünyasına girerek onların bakış açısını daha iyi anlayabilmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Görüşmede kullanılmak üzere, ailelerin görme yetersizliği olan çocuklarına dair kaygı ve beklentilerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanmış soruları içeren yarı-yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Bu form kullanılarak yapılan görüşmelerde genel olarak ailelere; görme yetersizliği yaşayan çocuklarını gelecekte nelerin beklediği konusunda ne düşündükleri, çocuklarına iyi bir gelecek hazırlama konusunda neler planladıkları ve ne tür tedbirler aldıkları, çevrenin çocukları hakkındaki olumlu-olumsuz yaklaşımlarının neler olduğu ve bu yaklaşımlardan nasıl etkilendikleri, çocuklarının geleceğine yönelik hangi alanlarda ne tür beklentilere sahip oldukları gibi konularda sorular yöneltilmiştir. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun oluşturulmasında, öncelikle ilgili alan yazın taranmış ve buradan elde edilen veriler ışığında ailelerin konunun hangi boyutlarına yönelik görüş bildirecekleri tespit edilmeye çalışılarak taslak bir form oluşturulmuştur. Hazırlanan taslak form alanında uzman akademisyenlere araştırmanın amacı ve kapsamı da göz önünde bulundurularak incelenmiş, gelen öneriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Böylece görüşme formunun son hali uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ailelerden alınan gerekli izinler doğrultusunda yapılan görüşmeler kaydedilmiştir.

Veri Analizi

Çalışmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmış ve katılımcıların görüşleri ses kaydına alınmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile araştırmacılar tarafından çözümlenmiştir. İçerik analizi yönteminde katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar incelenmiş ve bu cevaplara göre belli kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Bu süreçte tüm görüşme kayıtları birinci ve ikinci araştırmacı tarafından birbirlerinden bağımsız olarak ayrı ayrı analiz edilmiş, veriler kodlanmış, kategori ve temalar oluşturulmuştur. Aynı ayrı oluşturulan bu kategori ve temalar daha sonra birbirleriyle karşılaştırılarak gerekli düzeltmeler yapılmış ve araştırmacılar arasında görüş birliğine varılarak uyum sağlanmıştır.

Bulgular

Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlemesi sonucunda, ailelerin görme yetersizliği yaşayan çocuklarının geleceği hakkındaki düşünceleri; güvensizlik, çevre, devletten beklentiler ve gelecek olmak üzere dört farklı tema etrafında toplanmıştır. Bu temalar ve altında yer alan kategoriler frekansları ile birlikte tablolaştırılarak sırasıyla sunulmuştur. Aynı görüşler birden fazla aile tarafından paylaşıldığı için kategorilere ait toplam frekans, görüşülen aile sayısından daha fazla olabilmektedir. Ayrıca verilen tablolar dışında metin içinde ilgili duruma örnek oluşturacak doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Bu aşamada ailelere A1, A2 ve A3 şeklinde kodlar verilmiş, ailelerin ifadelerinde yer alan kişilerin gerçek isimleri gizlenerek bunların yerine takma isimler kullanılmıştır.

Ailelerin *güvensizlik* teması altındaki görüşlerine Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. *Ailelerin Güvensizlik Teması Altındaki Görüşleri*

A. Güvensizlik	f
A1. Yabancı bir yerde rahat davranamama	3
A2. Yalnız kalma	2
A3. Başına bir kaza gelme	1
A4. Bilinçsiz insanlarla karşılaşma	1

Tablo 2’ye göre görüşülen ailelerin, çocukları yabancı bir ortamda bulunduğu veya yalnız kaldığında nasıl davranacağı, çevredekilerin çocuklarına yönelik yaklaşımının nasıl olacağı, bilinçsiz insanlarla karşılaşabileceği ve başına bir kaza gelebileceği konularında endişelere sahip oldukları görülmektedir. Ailelerin bu konudaki görüşleri şöyledir;

“...Genelde yani biz haklı olarak pek yanımızdan ayırmıyoruz ki yani biz annesinin babasının yanında durması akrabaların içinde olduğu için dışarıya da çıktığı zaman yazın kardeşleriyle beraber çıkıyor... Ne biliyim yani araba onun

görme engelli olduğunu bilemez ki. Yani araba çıkar caddeye, araba gelip bunu fark edemez görme engelli olduğunu ki hani ben gidene kadar çocuk çekilecek... Psikolojisi bozulabilir düşüncesiyle korkularımız oluyor...’’ (A1)

‘‘En büyük konu işte yanına bi yardımcı olması mesela yürürken [yürürken] illaki her zaman o tek yürümeyecek, hayatını idame ettirebilmesi için biz şuanda elinden tutup gezdiriyoruz normal insan gibi gezdiriyoruz ama biz bıraktığımız zaman o zaman bunu başarabilecek mi?... Yani dışarıya çıkıp top oynamak istiyor nasıl oynayacak? Yardımcı oluyorlar öyle yani. Normal insan gibi o da koşmak istiyor oğlum koşamazsın, bi yere çarparsın hani bunlara... Ben bunu ona dediğim zaman acaba yapabilir mi yapamaz mı haa o yapmak istiyor ama sen güvenebilir misin ki git oğlum falan yerden bunu al gel?...’’ (A2)

‘‘...Savunmasız, korunmasız. Yani ayağını attığı yerin neresini olduğunu bilmiyo. İşte biri gel bakalım dediği zaman kötü niyetli mi iyi niyetli mi ne olduğunu bilmiyo. Hep kafamızda bunlar var, hep bunlar var. Yani yastığa başınızı koyduğunuz zaman ya hep şeyi düşünüyosunuz...’’ (A3)

Ailelerin çevre teması altındaki görüşleri ise Tablo 3’de sunulmuştur. Bu tabloda çevre teması altında verilen görüşler üç farklı kategori altında toplanarak verilmiştir. Bu kategorilere ait görüşlerden bazıları ise doğrudan alıntılarla metin içinde sunulmuştur.

Tablo 3. Ailelerin Çevre Teması Altındaki Görüşleri

B. ÇEVRE	f
B1. Çevrenin Olumsuz Yaklaşımları	10
B2. Çevrenin Olumlu Yaklaşımları	5
B3. Çevreden Beklentiler	7

Tablo 3’e göre aileler, çevredeki insanların çocuklarına yönelik olarak sürekli sorular sormalarından ve karşısındakinin rencide olup olmadığını düşünmemelerinden oldukça rahatsız olmaktadır. Bu konudaki görüşler şu şekildedir;

‘‘...En azından çocuğun yanında Erhan görür mi? [görüyor mu] Erhan görür mi? Erhan görür tabi niye görmesin. Onlar benim canımı çok sıhır [sıkıyor] yani...’’

Toplumun böyle kişilere yaklaşımı daha duyarlı da ama seni rencide eder mi etmez mi onu düşünmeden bilinçsiz olarak şey yapıyorlar...’’ (A1)

“Büyükler iyi ama çocuklar işte bilmeyen, kendini bilmeyen çocuklar var yani öğretseler iyi olur. Çocuğun yüzüne direkmen bu da kör, görmüyor falan demesi o çocuğa biraz şey yapıyor yani ister istemez üzüyor.’’ (A2)

“Çok böyle garip bi objeymiş gibi baktıkları zaman insan üzüliyo, insan çok üzüliyo. Yani diyosun ki neden böyle bakıyo bu insanlar...’’ (A3)

Yine aileler çevrelerindeki kişilerin çocuklarına karşı zaman zaman yanlış tutumlar sergilediklerini dile getirmektedirler (bkz. Tablo 3). Ailelerin görüşleri şu şekildedir;

“...Mesela bizim bi akraba da Erhan’ı her görünce harçlık veriyirdi [veriyordu]. Erhan’ın dedim maaşı Erhan’ın sizin aldığınız maaştan daha çok. Erhan’a harçlık vermeyin diğer çocuklara vermiyor [vermiyor], buna vermesi benim canımı sıktı yani... Biz böyle şeyler istemiyoruz [istemiyoruz] yani... Mesela teyzesi. Onun elinden oyuncuğu alayım, mesela Erhan istediği an Erhan’ın eline veriyor [veriyor]. Hayır, yapma niye veriyorsun [veriyorsun] Erhan’ın eline. Yani ben onlara çok yanlış şeyler beni yani şey yapıyor. Hayır, onun yoksa yoktur yani oyuncuğu yani çocukların elinden alıp...’’ (A1)

“Hanım da marketten alışveriş yapıyo, servis otobüsüne binicek ki eve gelsin. İşte Mahmut’un elinden tutuyo diyo ki bu merdivenden otobüse binmemiz lazım, çocukta görmüyo birkaç saniye bi gecikme oluyo. Hemen otobüsün içindeki insanlar tepki gösteriyo, neden binmiyosun? İşte şey madem çocuğun kör niye otobüse biniyosun? Özel taksi tut, sen bu insanları bekletmeye hakkın yok gibi tepkiler gösteriyolar... Bazı insanlar tabi duygusal yaklaşıyo. Para vermeye kalkan insanlara rastlıyoruz. Yaa bu çocuğun paraya ihtiyacı var mı yok mu? Biz öyle bişeyi kabul edicek miyiz etmicek miyiz? Yani hiç onu adam düşünmüyo, hemen cebinden çıkarıyo. O aslında kendi iyi niyeti adamın da ya düşünmüyo çocuğun cebine para sokmaya çalışanlar oluyo ya da bişey alıyosunuz çocuğunuza, bişey alıyosunuz parasını almak istemeyen insanlar oluyo ya da illa bi hediye vermek isteyen insanlar oluyo. Aslında iyi niyetli yaklaşıyo ama sizi aslında kırdığının farkında değil ya da bazı insanlar işte dediğim gibi bu nasıl

bişey korkunç bişeymiş gibi bakıyolar ya da soruyo diyo ki ‘sen niye ameliyat ettirmedin? Niye baktırmadın?’ Demiyo yaptırdın mı? İşte şey yaptın mı?...’ (A3)

Tablo 3’e bakıldığında toplumda görme yetersizliği olan bireylere yönelik toplumsal farkındalık düzeyinin düşük olduğu, yetersizliğe ilişkin bilgi eksikliğinin görüldüğü, görme yetersizliği olan bireylere karşı normal bir insan değilmiş gibi davranma eğiliminin mevcut olduğu ailelerin görüşlerinden anlaşılmaktadır. Aileler, çocukları topluma çıktığı zaman çevresinden gördüğü tepkilerin hem kendilerinde hem de çocuklarında olumsuz etkilere yol açtığını düşünmektedirler. Bu konuda ailelerin görüşleri şöyledir;

‘Bilinçli insanlar iyi. Yani bilinçsiz olan insanların bilinçlenmesini isterim yani... Bunu yani görmüyir [görmüyor] düşünmelerini istemirem [istemiyorum]. Yani diğer çocuklar ne ise, diğer insanlar ne ise onu da öyle görmelerini istirem [istiyorum] yani... İyi ve ya kötü anlamda iyi de kötü de yani ben ayrıcalık yapmalarını istemirem [istemiyorum]... Mesela ‘Ne günah işlediler de hani bu çocukları böyle oldu? Hani ne yaptılar da bu çocukları böyle oldu?’ Öyle düşünmeleri çok yanlış. Beni çok şey mesela canımı sıkıyir [sıkıyor].’ (A1)

‘...İlk kez görenler bu da kör dediği zaman oda gelip baba ben körmüyüm? Ondan sonra ha bunu açıklamaya kalkıyosun. ‘Oğlum işte Allah kiminin gözüünü almış, kiminin ayağını almış, kiminin işte burasını noksan yaratmış.’ O gibi açıklamalar yaptığın zaman kabulleniyor... ‘Hemen ne oldu gözüüne?’ ilk etapta bu soruluyor. ‘Gözüüne ne oldu?’ Burda bizde artık ona göre cevap veriyoruz. ...Beni değil de çocuğun yani her zaman duyup üzülmemesi için ben rahatsız oluyorum mesela.’ (A2)

‘...Bazı insanlar çok duyarsız ki ‘görme engelli biri, hayatta görme engelli nedir? Bunun yaşantısı nasıldır? Ailesi kendi içinde neler yaşıyodur?’ Bunu hiç anlamayan, görme engellinin ne olduğunu hissetmeyen insanlar da var. Normal bi objeymiş gibi bakıyolar... İnsanlar görüyo zaten ilk bakışta. Ya şu kadarlık [eliyle göstererek] çocuk bile, insanın dikkatini çekiyo, dönüp Mahmut’a bakıyo, orda bi gariplik olduğunu hissediyö. Ya belki üç yaşındaki bi çocuk dönüyo Mahmut’a bakıyo, böyle sıkça bakıyo. Gariplik olduğunu anlıyo. Siz de şey hissediyosunuz, ‘Mahmut’un nasıl bi çocuk olduğunu anladı işte bakıyo, merakını gideriyö ya da kafasında ne düşünüyö?, Ne yapıyor?,’ Onu yorumluyosunuz kendi içinizde. Hani

iyi mi düşündü Mahmut hakkında, kötü mü düşündü? Onu kendi içinizde siz de muhasebesini yapıyorsunuz..” (A3)

Aileler, çevredeki insanların davranışlarından kaynaklı rahatsızlıklarına rağmen devlet tarafından toplumda bilinçlendirme çalışmaları yapılmasından ve insanların çocuklarına iyi niyetli olarak yardım etmelerinden dolayı memnuniyet duymaktadırlar (bkz. Tablo 3). Bu konudaki görüşler şu şekildedir;

“Şimdi yani devletimiz, Allah razı olsun o algı toplumda artık kabullenildi. Başbakan da çıkıp çeşitli platformlarda yani ‘engelleri kaldıralım’ toplumda böyle bi farkındalık yaratması sağ olsun şey yapıyor. Herhalde yani o algı şey yaptı... Toplumun bilinçlendirme çalışmaları şey yapıyor işte ferahlatıyor biraz bizi.” (A1)

“Yani olumlu şu, mesela yardımcı olmaya çalışıyorlar. Tek başına bu bi yere gitmeye çalışıyor. Yani diyelim ki benden, evinden çıktı komşuya gidecek. Karışmasan kendisi komşuya gidip evini buluyor diğer tarafa gitmiyor. haa şaşıttığı [şaşırdığı] zaman tabi ki yardımcı olup elinden tutup getiriyor çocuklar. Diyelim ki yönünü kaybetti öyle yardımcı oluyorlar.” (A2)

“Şimdi aslında görme engelliler için devlet elinden geleni yaptığını ben görüyorum. Yani bi şeyler yapıyo... Toplumun çoğunluğu, engelliye sahip çıkan bi toplumuz. Özellikle doğuda engelliye daha çok sahip çıkıyorlar. Örneğin eşim diyo ki ‘Otobüse bindiğimiz zaman herkes bize yer vermeye kalkıyo çocuğun görme engelini hissedince’ Yani o yönde doğu biraz batıdan daha iyi yönde...” (A3)

Ailelerin *devletten beklentiler* teması altındaki görüşleri Tablo 4’de sunulmuştur. Bu tabloda devletten beklentiler teması altında verilen görüşler iki farklı kategori altında toplanarak verilmiştir. Bu kategorilere ait görüşlerden bazıları ise doğrudan alıntılarla metin içinde sunulmuştur.

Tablo 4. Ailelerin Devletten Beklentiler Teması Altındaki Görüşleri

C. DEVLETTEN BEKLENTİLER	f
C1. Sosyal Beklentiler	5
C2. Eğitime Yönelik Beklentiler	5

Tablo 4’de görüşülen ailelerin çocuklarının sosyal yaşamı ve eğitimi açısından devletin karşılamasını istedikleri birçok beklentiye sahip oldukları görülmektedir. Ailelerin bu konudaki görüşleri şu şekildedir;

“...Devletin yapabileceği ya da derneklerin işte engelli çocukları isteseler engeline göre yani tespit ederler. İşte bunlar atıyorum bizim için de düşünelim görme engelli. Bunlara hep velileri çağırıp ve ya evine veyahutta [veya] işte davet mi ederler, şöyle şöyle bizle istribatlı [irtibatta] olun, şu zamanlarda şunları yapalım çocuklara... Mesela ocak da biliyirdi [biliyordu] görme engelli olduğunu, hastane de biliyirdi mesela hani ilk kontrolü orda oldu, engelli olduğu bilindi, o zaman bizi bulsaydılar, o zaman bizlen [bizimle] ilgilenseydiler... Yani çocuğun engelli olduğu zaman, öğrendiğim zaman devlet benim yanımda o zaman olsaydı daha iyi olurdu aslında... Ben devleti bulmasaydım. Ben devleti buldum, devlet beni bulsaydı... Yani nasıl hani ailenin ilk öğrendiği zaman ki o bocaladığı zaman devlet dese ki yani ben sizin yanınızdayım, belki de o kadar da bocalamaz aileler... Bu gibi insanlara nasıl davranacağını çocukluktan başlaması gerekir daha fazla ki hani bir ders, bir konu anlatılıyor [anlatılıyor], bazen bakırem [bakıyorum] bi konu var içinde ‘biz de engelli olsaydık nasıl olur?’ kitaplarda ama daha fazla olmasını isterdim yani daha fazla çocukların engelli insanlara daha iyi yaklaşımının nasıl olması bilincinde olması... Küçükken başlaması lazım ki o büyüyünce de devam etsin, gelişsin. Çünkü çocuk küçükken alır her şeyi.”
(A1)

“...Çocuğum mesela kabartma yazı okuyor, düz yazı kulaktan mesela okuyacan dinleyecek. Onu hemen alabiliyor ama diyo ki baba benim yazdığım yazıyı benim hocamın da okumasını isterim...” (A2)

“...Yani devletin bi topluma kazandıracağı şeylerden ziyade önce kendisinin gidermesi gereken şeyler var önce onu yapması lazım. Biz sosyal ülkeyiz diyoruz hani Türkiye gelişiyo diyoruz, 2023 de işte sayılı güçlerden biri olucuz diyoruz. Yani sadece askeri anlamda bunu düşünmemesi lazım bu ülkenin. Ülke zengin olucaksa tarımda zengin olucak bi kere bana göre. Tarımda çok güçlü olması lazım bi ülkenin. Sonra insanlarına, eğitime çok önem vermesi lazım. Bütçesinin belki yüzde 30’unu eğitime ayırması lazım. Yani bizde eğitime ayrılan pay belki yüzde 2, yüzde 1. Bununla ne yapabiliriz ki bi ülke. Biz bunlarda çok gerideyiz.

Avrupa ülkeleri düşünün insana bakış da orda farklı. Bunu gidermesi lazım. Bi görme engelli sokağa çıktığı zaman yürüyüp bulabilmesi lazım yönünü. İşte ışıklara geldiği zaman ışıkların olduğunu, geç işaretinin gelmesi gerektiğini. Biz İstanbul'da yaşadık birkaç noktada, bi Aksaray'da vardı görme engelliler ışıkları çok büyük bi kavşakta. Bi tane de Bakırköy'de vardı... Yurt dışında bu işi çok iyi yapan ülkeler var. Mesela bi İngiltere görmeengeli konusunu aşmış. Bi kere mimari alanda aşmış, yaşantı alanında aşmış, ben onların cd' lerini aldım izledim, adamlar her alanda bunu aşmışlar. Almanlarla İngilizler. Bi kere her binanın girişi, her türlü engellinin geçebileceği şekle getirilmiş. Toplu taşıma araçları engeliniz ne olursa olsun ister ortopedik engelli olsun, ister zihinsel, ister görme, ister işitme onlara göre ayarlanmış hayat standartları. Sokağa çıktığınız zaman orda işte yürüme bantları, işte bizde yeni yeni alışveriş merkezlerinde, havaalanlarında yürüme bantları yapılmış...'' (A3)

Ailelerin gelecek teması altındaki görüşleri Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Ailelerin Gelecek Teması Altındaki Görüşleri

D. GELECEK	f
D1.Yalnız kalma korkusu	3
D2.Çocuğun eğitimine destek olma ve yönlendirici tavsiyelerde bulunma	3
D3.İstihdam konusunda devlete güvenme	3
D4.Maddi sıkıntılar çekme	2
D5.Maddi birikim yapamama	2
D6.Maddi birikimde bulunma	1

Tablo 5'e göre görüşülen tüm aileler, kendilerinin hayatlarını kaybettiklerinde çocuklarının zor durumda kalabileceğini düşünmektedirler ve bu durumdan dolayı oldukça kaygılıdır. Bu konuda ailelerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

''İşte Allah geçinden versin ölürsem işte çocuk ne olacak? neydecek? O tür şeyler oluyor, kaygılar oluyor.''' (A1)

“Yani biz hayattayız şu anda, gerekli desteği veriyoruz ama biz hayatta olmadığımız zaman hayatını nasıl idame ettirecek? Nerden destek alacak? Düşüncem o, bi kaygım o yani.” (A2)

“...Yani bizim tek kaygımız, tek düşüncemiz şuanda biz öldükten sonra o çocuk nolacak? Sadece onu düşünüyoruz.” (A3)

Ailelerin çocuklarının geleceğine yönelik kaygıları bulunsa da, istihdam konusunda devlet alımlarından memnun oldukları görülmektedir (bkz. Tablo 5). Görüşleri alınan aileler çocuklarına iyi bir eğitim sağlayabilirlerse devlet memuru olarak çalışabileceğine inanmaktadırlar. Bu konuda dile getirilen görüşler şöyledir;

“...Yıllardır kadrolar var da, şimdi devlet topluma bilinçlendirmesi var o hoşuma bizim gidiyo... Diğerlerine yaptığının gerisinde fazla bırakmıyor, heraldeki [herhalde] yani bunlar da o yaşlara geldikleri zaman, üniversiteye geldikleri zaman herhâlde belki de eşit şartlarda da yani kadro sahibi tanınabilir de yani bilmiyoruz ama artık gene tabi şu anda yüzde iki herhalde zorunluluk var kurumlarda bildiğim kadarıyla, onu artırabilirler işte sonuçta...” (A1)

“...Devletten hani öyle engelli vatandaşlarımızı aldıklarını biliyoruz tabii ki yaşı geldiği zaman... İş konusunda da devlet illaki bunları bi güvence altına alacak yani...” (A2)

“...İstihdam konusunda da devletin engelliler için tahsis ettiği bir yüzde var. Mesela bizim şirkette de 450 kişi çalışıyo, yüzde 10'luk bir engelli şeyi var. İstihdam etme şartı koymuş.” (A3)

Yine Tablo 5'e göre aileler çocuklarının eğitimine yönelik onlara destek olup yönlendirici tavsiyelerde bulduklarını belirtmektedirler. Ayrıca gelecek kaygısı ile maddi durumun çok yakından ilgili olduğunu ve çocuklarının ileride maddi anlamda sıkıntı çekebileceklerini düşünen aileler bulunmaktadır. Bu konuda belirtilen görüşler;

“Hocam şimdi maddiyat konusunda yani şey olursa, aileler sağlam olursa yani gelecek kaygısı olmasa bu tabii ki topluma da yani çocuğuna da yansıyor, evin içine de yansıyor, öyle bi daha bi rahat hareket etme oluyor. Bu kaygılarla yaşadın mı yani vermek istediklerini veremiyorsun.” (A1)

“Valla biz okutacaz artık hangi bölümü kazanırsa, okuyabilirse biz okutmayı zaten düşünüyoruz... Yani çocuk kendisi de zaten okumak istiyor... O avukat olmak istiyor mesela kendisi. ‘Ben okuyup avukat olacam’ bunu söylüyor... Tamam, oğlum diyoruz sen oku daha iyi yerlere gel. Mesela öğretmen olmak istiyor bazen. Diyo ki baba ben de öğretmen olabilir miyim? Oğlum olursun. Siz yeter ki okuyun, başarın, her şey olursunuz. Ama bakalım işte... En güzeli mesela oğlum senin yapabileceğin, mesela meslek normalde diyelim avukatlık okuyorsun, onunda kabartma kitapları falan var, şeyleri var, biraz daha ezbere bilgiye dayalı olduğu için yapabilirsin yani.” (A2)

Elde edilen verilere göre görüşme yapılan ailelerin tamamı, görme yetersizliği olan çocuklarının geleceğine yönelik ciddi kaygılar taşımaktadırlar. Aileler çocuklarının görme yetisinin olmaması nedeniyle, yaşamları boyunca başkalarına bağımlı olarak yaşamak zorunda kalacaklarını düşünmektedir. Bu nedenle de ailelerin maddi ve manevi olarak gelecekte çocuklarını nelerin beklediği konusunda oldukça endişe taşıdıkları göze çarpmaktadır. Yapılan tüm çözümlenmeler sonucunda ailelerin çocuklarının hem şu anda hem de gelecekte daha sağlıklı ve rahat yaşayabilmeleri için çevreden ve devletten bazı beklentiler içinde oldukları görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre katılımcı aileler, özellikle çevreye ve insanlara güvenemediklerinden dolayı çocuklarını herhangi bir yerde yalnız bırakamayacaklarını dile getirmektedirler. Ayrıca bu aileler çocuklarının tanımadığı yabancı bir ortamda rahat davranamayacağını, kendini güvende hissedemeyeceğini ve bu durumun çocuklarını oldukça rahatsız edeceğini belirtmektedirler. Bu bulgular bize ailelerin görme yetersizliği olan çocuklarına ilişkin her an bir tehlike içinde ve savunmasız olduğunu hissettiklerini, bu nedenle de etraflarındaki insanlara güven noktasında sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir. Tüm bunlardan dolayı ailelerin, yaşamı yetersizlikle mücadele alanı olarak gördükleri ve bu durumdan dolayı oldukça kaygılı oldukları düşünülebilir. Bu düşünce çeşitli araştırmalarla da desteklenmiş olup, ailelerin yetersizlik yaşayan çocuğa sahip olmaları nedeniyle çevre ile ilişkilerde güçlüklerle karşılaştıkları, bu durumun da ailede kaygı, stres, depresyon, suçluluk duygusu ve hayattan beklentide azalma gibi sorunları beraberinde getirdiği ortaya çıkarılmıştır (Cin ve Kılıç, 2012; Demarle ve Le Roux, 2001; Fışıloğlu ve

Fıfıloğlu, 1997; Gallagher ve diğ., 1983; Işıkhani, 2005; Küçükler, 1997; Park ve Turnbull, 2002).

Aileler, çevredeki çoğu insanın kendilerine ve çocuklarına karşı anlayışsız düşünce ve davranışlarda bulduklarını, bu durumun çevredeki insanların görme yetersizliğine yönelik yeterli bilgiye sahip olmadıklarından kaynaklandığını savunmaktadırlar. Aileler çevreden gördükleri bu tür yanlış tepkilerin hem kendilerinde hem de özellikle çocuklarında olumsuz etkilere yol açtığını düşünmektedirler. Bu bulgulara paralel olarak Coşkun (2010) da, yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin sıklıkla; karşı tarafın iletişimi rencide edici bir boyuta taşınması, sürekli yetersizliğin nedenine yönelik sorular sorması, hoşgörüsüzlük ve diyalogsuzluk, empati eksikliği, insanların iletişimden kaçması, anlaşılma, yadırganma, anlamsız bakışlar, alay ve kırıcı davranma gibi iletişim sorunlarıyla karşılaştıklarını ortaya çıkarmış, bu tür durumların da hem yetersizlik yaşayan bireyi hem de ailesini derinden üzdüğünü ve yıprattığını ifade etmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda, çeşitli nedenlerden dolayı iletişimde yaşanan problemlerin aile içine de yansıdığı, bu durumun yetersizliği olan çocuğun kişilik gelişimini derinden etkilediğini ve çocuğun çevreye uyumunu zorlaştırdığını göstermektedir (Bakırcıoğlu, 2002; Kulaksızoğlu, 2003; Markham, 1998; Yavuzer, 1994). Buradan hareketle hem görme yetersizliği olan çocuğa hem de bu tür çocukların ailelerine sıkıntı yaşadıkları konular hakkında her türlü desteğin verilmesinin gerekli olduğu ileri sürülebilir. Bu düşünceye paralel olarak Bower (2001) yaptığı çalışmada, yetersizlik yaşayan çocuğa sahip olan anne-babaların stres, izolasyon ve depresyon riskinin, yetersizlik yaşayan çocuğa sahip olmayan anne-babalara göre daha yoğun olduğunu gözlemlemiş ve bu nedenle yetersizliği olan çocuğa yönelik verilen desteğin anne-babayı da kapsamaması gerektiğini önermiştir.

Çalışmadan elde edilen veriler ışığında aileler, tüm bu olumsuzluklara rağmen devlet tarafından toplumda bilinçlendirme çalışmaları yapılmasından ve insanların hem kendilerine hem de çocuklarına iyi niyetli olarak yardımcı olmalarından oldukça memnun olduklarını dile getirmektedir. Bu durum bize her ne kadar uygulama noktasında aksaklıklar yaşansa da son yıllarda yetersizliğe sahip bireylere yönelik sosyal politikalarda devlet tarafından yapılan değişiklikler ve yenilikler sayesinde toplumun yetersizlik yaşayan bireylere yönelik algılarının değişmekte olduğu ve bunun da yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin toplumsal yaşamda daha az sorunla karşılaşmalarını desteklemede başarı sağladığını göstermektedir.

Nitekim bu sonuç yapılan bazı çalışmalarla da desteklenmektedir (Dalbay, 2009; Mısıır, 2012; Özgökçeler ve Alper, 2010; Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2013).

Araştırmaya katılan tüm ailelerin, ileride hayatlarını kaybettiklerinde çocuklarının hem maddi hem de manevi açıdan yalnız kalacağını düşündüğü, bu düşüncenin de ailelerde kaygıya sebep olduğu görülmüştür. Ancak buna rağmen aileler, çocuklarının kendilerine uygun bir işte istihdam edileceği konusunda devlete oldukça güven duymaktadırlar. Bu konuda aileler, çocuklarının eğitimine destek olup yönlendirici tavsiyelerde bulduklarını, ilerisi için de zaten devletin çocuklarını mutlaka istihdam edeceğini belirtmektedirler. Ayrıca gelecek kaygısı ile maddi durumun çok yakından ilgili olduğunu ve çocuklarına maddi anlamda destek olabilirlerse, geleceğe yönelik umutlarının da artacağını belirten aileler bulunmaktadır. Nitekim Coşkun ve Akkaş (2009) yaptıkları çalışmada, eğitim ve aile gelir düzeyi ne kadar yüksekse sürekli kaygı düzeyinin de o kadar düştüğünü, buna karşın algıladıkları sosyal destek düzeyinin arttığını ortaya çıkarmışlardır. Yine bu çalışmaya paralel olarak Burcu (2005) tarafından yapılan araştırmada ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin, görme yetersizliği yaşayan çocuklarının geleceğe dair düşünceleri üzerinde etkili olduğu görülmüş, ailesi üst sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilerden hayatı zor ve üstesinden gelinemez görenlerin bulunmadığı, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarında ise geleceğe ilişkin olumsuz düşünceler bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca Park ve Turnbull (2002), yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesi üzerinde yoksulluğun etkisini araştırmışlar ve yetersizlik yaşayan çocuğa sahip ailelerin, yetersizliği olmayan çocuğa sahip ailelere oranla sağlık, üretkenlik, fiziksel çevre, duygusal ferahlık ve aile iletişimi gibi konularda yoksulluktan daha fazla etkilendiğini ortaya çıkarmışlardır.

Yapılan görüşme sonucunda ailelerin, devletten birtakım beklentiler içinde oldukları belirlenmiş ve bu beklentilerin ağırlıklı olarak sosyal ve akademik alanda yoğunlaştığı ortaya çıkarılmıştır. Sosyal alandaki beklentiler incelendiğinde, yetersizliği olan çocuğun sadece ailesi değil çevresindeki tüm bireyler tarafından kabul edilmesi için bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılması, akademik alandaki beklentiler de ise öğrencilerin yetersizlik düzeyine yönelik olarak devletin erişimi zor olan araç-gereç ve materyallerin temin edilebilmesi konusunda yardımcı olması en öncelikli beklentiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen verilere göre karşımıza çıkan beklentilerin aslında ailelerin yaşadıkları sıkıntılarla paralel olduğu, aileler hangi alanlarda sorunlar yaşıyorsa, beklentilerinin de bu alandaki sorunların çözümüne yönelik olduğu görülmektedir. Bu bulgulara paralel olarak Coşkun (2010) da,

yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, yetersizlik yaşayan bireyi kabullenme ve normal bir birey olarak görme, toplumun daha anlayışlı olması, yetersizliği olan birey ve ailesine destek ve değer verilmesi, yetersizliği olan bireye sevgi, şefkat, ilgi gösterilmesi, insanların acıma, alay etme, dışlama, gülme gibi davranışlar sergilememesi, empatik yaklaşım, hoşgörü, duyarlılık, özürlüye topluma kazandırma ve eğitim, istihdam, rehabilite hizmetlerinden yararlanma gibi beklentileri olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak ailelerin görüşlerine ve bu görüşlere bağlı olarak oluşturulan tablolardaki verilere bakılınca, ailelerin görme yetersizliği olan çocuklarının geleceğine yönelik kaygıları çevre, eğitim, istihdam gibi temel konuları içermektedir. Aileler, çocuklarının yetersizliklerinden dolayı diğer bireylerden eksik olarak görülmesini istememekte ve bunun için de devletten ve toplumdan bir takım beklentiler içine girmektedirler.

Yapılan bu çalışma, görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin devletten ve çevreden beklentilerinin, onların geleceğe dair kaygılarından kaynaklandığı sonucunu doğurmaktadır. Bu kaygıların artmasında ise ailelerin yetersizlik yaşayan bir çocuğa sahip olmalarının getirdiği zorlukların yanı sıra, devletin ve çevrenin ihtiyaçlarını karşılama noktasında da yetersiz kalması etkili olmaktadır. Bu nedenle yetersizlik yaşayan bireyler ve ailelerinin daha kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi için topluma ve devlete düşen görevler eksiksiz olarak yerine getirilmelidir.

Toplum olarak yetersizlik yaşayan bireylerin farkında olmak ve onlara karşı nasıl davranılması gerektiğinin bilincinde olmak önemli görülmektedir. Bunun için yetersizlik türleri hakkında bilgi sahibi olmak, onları incitecek söylem ve davranışlardan kaçınmak, yetersizlik yaşayan birey ve ailelerine karşı gerekli desteği vermek ve yetersizliğin getirmiş olduğu dezavantajları azaltacak yönde adımlar atmak gerekmektedir. Yetersizlik yaşayan çocuğa sahip olmanın getirdiği olumsuzluklarla boğuşan ailelere karşı çevrenin sergilemiş olduğu yaklaşım, yetersizlik yaşayan çocuğun ailesi tarafından kabul edilmesinde de oldukça etkili bir faktördür. Bu nedenle ailelere gerekli olan psiko-sosyal destek çeşitli sosyal aktiviteler, projeler ve ya eğitim programları yardımıyla toplum tarafından verilmelidir. Bu sayede aileler yetersizlik yaşayan çocuğu ile daha olumlu bir iletişim kurabilecek, topluma ve hayata daha pozitif bakabilecek ve yetersizliğin getirmiş olduğu dezavantajlardan dolayı çocuğun kendi içinde yaşadığı duygusal zorlukları aşması ve kişiliğinin olumlu yönde gelişmesine katkı sağlanacaktır.

Devlet tarafından yetersizlik yaşayan bireyler ve ailelerine yönelik yapılan yasal düzenlemeler, yaşanan sıkıntıları çözmeye konusunda tek başına yeterli değildir. Bu nedenle devletin yasal düzenlemeleri gerçekleştirmenin yanında, bu yasaların pratikteki uygulamaları konusunda da gerekli takip ve çalışmaları yapması gerekmektedir. Devlet, ailelerin kaygılarına yönelik olarak özellikle tek başına hayatını sürdürmeyecek kadar ağır yetersizliği olan bireyler başta olmak üzere yetersizlik yaşayan çocuğa sahip tüm aileler için geleceğe dair güvence sağlamalıdır. Bunun için bütün yetersizlik grubundaki bireylere ve ailelerine ulaşarak, yaşanan sıkıntıları tespit etmeli ve çözüm odaklı politikalar geliştirmelidir.

Yetersizlik yaşayan çocuğa sahip olmanın ailede meydana getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmak için psikolog gibi uzman kişilerin ailelerle yakından ilgilenmesini sağlamalı, bu yolla hem yetersizlik yaşayan bireyin hem de ailelerinin kaygı yaratan durumlarla başa çıkma yollarını benimsemesine aracı olmalıdır. Ailelerin eğitimi konusunda ana-baba okulları açılmasını ve özel eğitim sürecine ailelerin de dâhil edilmesini sağlamalıdır. Yine yetersizlik yaşayan bireylerin yetersizlik türüne uygun olarak eğitim alabilmesi için gerekli yapılandırmayı yaparak, öğretmen eğitimi, araç-gereç ve materyal temini konusunda her türlü desteği hızlı bir şekilde sağlamalıdır.

Bunların yanında valilikler, belediyeler ve üniversiteler kapsamında yetersizlik yaşayan bireyler için özel koordinasyon birimleri oluşturulmasını desteklemeli, istihdam politikaları geliştirmeli, meslekî rehabilitasyonun yaygınlaştırılmasını sağlamalı ve fiziksel çevrenin yetersizliği olan bireylere uygun olarak düzenlenmesine daha fazla ağırlık vermelidir. Ayrıca devlet, yetersizliği olan kişilere karşı toplumdaki önyargıları ve olumsuz tutumları engellemeli, toplumun bilinçlendirilmesi yolunda kampanyaları daha fazla desteklemelidir. Bunun için, yetersizliği olan bireyler konusunda toplumun bilgilendirilme ve bilinçlendirilmesine yönelik eğitim programları geliştirmeli ve uygulamaya koymalıdır. Ayrıca her türlü platformlarda yapılan sosyal ve kültürel organizasyonlara yetersizliği olan birey ve ailelerini de dâhil etmeli, bu sayede yetersizliği olan birey ve aileleri ile çevrenin ortak paylaşımlarını arttırmalıdır.

Yapılan bu çalışmanın Erzurum ilinde yaşayan ve doğuştan göremeyen çocuğa sahip üç aile ile gerçekleştirilmiş olması önemli bir sınırlılık olarak görülmektedir. Toplam nüfus içinde görme yetersizliği yaşayan çocuğa sahip binlerce aile olduğu düşünülürse böyle bir araştırmanın sadece üç aile ile sınırlı kalmaması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu

nedenle daha kapsamlı bilgiler toplanması ve bu tür ailelerin kaygılarını daha ayrıntılı incelemeye yönelik çalışmalar yapılması adına gelecek araştırmalar daha büyük çalışma grupları ile yapılmalıdır.

Kaynakça

- Bailey, B. R. ve Downing, J. (1994). Using visual accents to enhance attending to communication symbols for students with severe multiple disabilities. *Re:view*, 26(3), 101-118.
- Bakırcıoğlu, R. (2002). *Çocuk ruh sağlığı ve uyum bozuklukları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bhagotra, S., Sharama, K. A. ve Raina, B. (2008). Psychological and social adjustment and rehabilitation of the blind. *Social Medicine*, 10(1), 48-51.
- Bolat, N., Doğangün, B., Yavuz, M., Demir, T. ve Kayaalp, L. (2011). Doğuştan tam görme engeli olan ergenlerin depresyon, kaygı düzeyleri ve benlik kavramı özellikleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 77-82.
- Bower, B. (2001). Disability develop as family affair. *Science News*, 160(18), 276-277.
- Burcu, E. (2005). Görme özürlü çocukların geleceğe ilişkin düşüncelerinde ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyinin önemi: Ankara örneği. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 31, 37-54.
- Cavkaytar, A. ve Diken, İ. H. (2012). *Özel eğitim-1: Özel eğitim ve özel eğitim gerektirenler*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Celeste, M. ve Grum, D. K. (2010). Social integration of children with visual impairment: A developmental model. *İlköğretim Online*, 9(1), 11-22.
- Cin, A. ve Kılıç, M. (2012). Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Kaygı Düzeylerini Azaltmaya Yönelik Bir Grup Rehberliği Uygulaması. İçinde S. Erkan ve A. Kaya (Ed.). *Deneyisel olarak sınanmış grupla psikolojik danışma ve rehberlik programları II* (3. Baskı) (ss. 70-102). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Coşkun, H. Y. (2010). *Özürlü birey ve ailesinin sosyal iletişim sürecinde karşılaştığı ve yaşadığı durumlar hakkında teorik ve ampirik bir çalışma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 10(1), 213-227.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions* (Second edition). London: Sage.
- Dalbay, R. S. (2009). *Özürlü yakınlarının özörlülere yönelik sosyal politikalara ilişkin bilgi, beklenti ve memnuniyet dereceleri (Isparta örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Demarle, D. J. ve Le Roux, P. (2001). The life cycle and disability: Experiences of discontinuity in child and family development. *Journal of Loss & Trauma*, 6, 29-43.
- Dobson, B., Middleton, S. ve Beardsworth, A. (1998). *The impact of childhood disability on family life*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Eniola, M. S. (2007). The effects of stress inoculation training on the anxiety and academic performance of adolescent with visual impairments. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 4(4), 496-499.
- Fışıloğlu, A., ve Fışıloğlu, H. (1997). İşitme engelli bireyi ile değişim sürecindeki ailelerin karşılaştıkları sorunlar. İçinde A. N. Karancı (Ed.). *Farklılıkla yaşamak: Aile ve toplumun farklı gereksinimleri olan bireylerle birlikteliği* (ss. 23-35). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Gallagher, J. J., Beckman, P. ve Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children: Sources of stress. *American Journal on Mental Deficiency*, 88(1), 41-18.
- Huberty, T. J. (2007). Anxiety and anxiety disorders in children: Information for parents. *National Association of School Psychologists*, 36(3), 1-4.

- Işıkhan, V. (2005). *Türkiye’de zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). *Farklı gelişen çocuklar*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Küçükler, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürlü çocuklarının kardeşlerinin özürle ilgili bilgi düzeylerine ve özürlü kardeşlerine yönelik tutumlarının etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Markham, U. (1998). *Çocukluk travmaları*. İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.
- Mısır, N. (2012, Ekim). *Engelli bireylerin toplumda kabulü ve farkındalık konulu eğitim seminerlerinin etkililiğinin incelenmesi: Trabzon örneği*. Sözlü bildiri, 22. Özel Eğitim Kongresi Trabzon.
- Mishra, V. (2013). A study of self-concept in relation to ego-strength of sighted and visually impaired students. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 4(1), 203-207.
- Özdoğan, B. (2000). *Çocuk ve oyun* (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özgökçeler, S. ve Alper, Y. (2010). Özürlüler kanununun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54.
- Park, J., ve Turnbull, A. P. (2002). Impacts of poverty on quality of life in families of children with disabilities. *Exceptional Children*, 68(2), 151-170.
- Salleh, N. M. ve Zainal, K. (2010). How and why the visually impaired students socially behave the way they do. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 9, 859–863.
- Seligman, M. (1989). *Ordinary families special children; becoming the parent of a disabled children, reaction to first information*. New York: The Guilford Press.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2013). *Engelli hakları inceleme raporu*. http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli_haklari_inceleme_raporu.pdf adresinden 26 Aralık 2014’de alınmıştır.
- Varol, N. (2005). *Aile eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (1994). *Ana-baba ve çocuk* (7. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım Doğru, S. ve Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 543–553.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3th edition). London: Sage Publications.